

Observatori de Desenvolupament
Estratègic a Catalunya

Documents de Prospectiva i Estratègia

Número **11**
Octubre **2003**

EL NOU REGIONALISME¹

¹ Aquest paper està basat en els treballs de Michael Keating, professor de ciència política a l'Institut Universitari Europeu de Florència.

**Generalitat
de Catalunya**

La sèrie de documents de prospectiva i estratègia és una iniciativa de l'Observatori de Desenvolupament Estratègic a Catalunya (ODECAT) i el Pla Governamental CAT 21 de la Generalitat de Catalunya. El seu objectiu és el d'impulsar un procés de reflexió prospectiva i estratègica d'abast territorial per al país en un horitzó de futur. Aquesta iniciativa neix del convenciment profund que davant dels formidables canvis als que estem assistint, cal fomentar la reflexió a mig i llarg termini, que fugi de les conjuntures del moment.

El Departament de la Presidència no comparteix necessàriament les opinions expressades pels autors d'aquests treballs.

<http://www.odecat.net>

<http://www.gencat.net/cat21>

ÍNDEX

1. Introducció.....	7
2. Les coalicions de desenvolupament competitiu.....	9
3. Un nou nivell de l'acció pública.....	12
4. El debat de la globalització	14
5. El nou paradigma de desenvolupament regional.....	16
6. Models de creixement.....	18
7. Cultura i projectes de desenvolupament.....	19
8. Conclusions.....	21

INTRODUCCIÓ

Una de les característiques més destacables del final del segle XX va ser l'emergència de les regions com a espais i actors en les polítiques 'nacionals' i globals, aparentment en contra de les teories de la modernització, que parlaven de l'existència d'una tendència cap a la integració en el marc d'uns estats-nació consolidats, i que podia considerar-se, a més, com un camí que apuntava cap a la fi del territori. Sembla, però, que la realitat assenyala en canvi un escenari on se superposen cada cop més actors i més arenes, on predominen les xarxes, les interaccions i la competició en l'economia global per sobre de les jerarquies i les fronteres tradicionals.

Podem dividir les explicacions a aquest fenomen entre aquelles que aposten per factors polítics i ideològics i aquelles que l'atribueixen als efectes del canvi tecnològic i la globalització. Partint d'unes o altres, han aparegut diverses teories sobre desenvolupament local i regional que posen l'èmfasi en el caràcter canviant i competitiu d'aquest escenari. Així, s'ha passat de considerar el lloc (*place*) com a simple factor geogràfic a considerar-lo un sistema de relacions, normes i institucions socials, i en el seu caràcter d'espai social construït. També veiem com, en la línia de la idea de capital social, algunes idees tradicionals sobre desenvolupament regional han tingut en comptes altres elements que els factors de producció clàssics, i podem trobar idees com les de les regions o ciutats que aprenen (*learning regions*), les interdependències no mercantilitzades (*untraded interdependencies*), l'economia associativa (*associational economy*) o l'avantatge competitiu (*competitive advantage*).

En resposta a tots aquests canvis econòmics, tecnològics, polítics i intel·lectuals, les polítiques de desenvolupament regional s'han replantejat, descentralitzant-se i posant més èmfasi en el desenvolupament institucional (*institution building*), tant en el nivell pròpiament regional com en la creació de xarxes de cooperació o la promoció de la planificació estratègica. També s'accentua el paper dels recursos humans enfront de les infraestructures físiques, les activitats de recerca i desen-

volupament, sigui a través de la promoció de clústers o districtes tecnològics, i la generació de factors de desenvolupament endogen.

En aquest paper presentem diverses idees basades en els treballs del politòleg Michael Keating que poden ser útils per entendre aquests processos.²

2 Keating, Michael (2001) "Governing Cities and Regions: Territorial Restructuring in a Global Age" a Scott, Allen J. Global City-Regions. Oxford: Oxford University Press.

Keating, Michael (2003) "The New Regionalism" a Keating, M. Laughlin, J. i Deschouwer, Kris Culture, Institutions and Economic Development. Cheltenham (UK): Edward Elgar.

2. LES COALICIONS DE DESENVOLUPAMENT COMPETITIU

Sota aquest concepte s'enten una coalició territorial dedicada al desenvolupament econòmic en una àrea determinada. Aquesta formulació posa l'èmfasi en el desenvolupament competitiu, però també té en compte que les polítiques públiques (policies) són el resultat de la competició política (politics), i que, per tant, no tot es tracta d'una mera qüestió econòmica. Aquest model està format per cinc elements, que es tracten breument a continuació.

Cultura

Tot i ser un concepte sovint poc definit, aquí es pren en el sentit de les relacions socials, creences compartides i normes de cooperació i reciprocitat. Aquest factor es mou en una tensió entre el localisme i el cosmopolitisme: si bé la tradició i el particularisme contribueixen a la solidaritat social i a l'acció col·lectiva, també poden conduir al tancament i al rebuig d'allò de fora, mentre que, si bé l'obertura a l'exterior i la participació en els mercats internacionals pot permetre accedir a circuits més amplis, també pot erosionar la solidaritat i la cohesió social. Davant aquesta mena de tensió, trobem que, sovint, aquells moviments polítics territorials exitosos ha aconseguit articular d'alguna manera aquests dos elements en principi contradictoris, com per exemple produint alguna mena de cosmopolitisme arrelat (rooted cosmopolitanism) que permeti a les regions operar en un escenari global sense haver de renunciar, però, a la seva particularitat.

Institucions

Respecte al paper que juguen les institucions en aquest model, hi ha quatre aspectes a destacar. En primer lloc, el grau de fragmentació o consolidació territorial. Per una banda, a les postures que podien veure en la fragmentació del territori un retorn als valors de la comunitat i la tradició, se'ls afegeixen ara les aproximacions des de les teories de l'elecció pública (public choice), que poden veure en un territori institucionalment fragmentat més possibilitats d'elecció per als individus, davant unes administracions que han de competir per atreure'l com a ciutadà. Per l'altra banda, un entorn institucionalment consolidat ofereix tradi-

cionalment els avantatges de les economies d'escala en la provisió de serveis, però avui dia es posa novament l'èmfasi en la necessitat d'una planificació metropolitana coherent, assolir una competitivitat d'abast metropolità, i evitar el perill d'entrar en una espiral de competició entre territoris veïns per oferir els incentius més atractius per a les empreses.

En segon lloc, la fragmentació funcional. Enfront de la visió integrada de la planificació, en què l'acció de govern es realitza a través d'una diagnosi social i econòmica de caire global, a partir de la qual es defineix tot el ventall d'intervencions polítiques, des dels anys noranta s'ha anat consolidant un model en què trobem la presència de múltiples agències i de 'partenariats' públic-privats amb el sector no governamental i empresarial, que respon a la necessitat de racionalitzar les despeses, sovint sota les premisses de les teories de l'elecció pública i de la nova gestió pública. Una tendència que s'ha produït sovint com a resultat d'aquest context és la separació sectorial de les polítiques de desenvolupament; econòmiques, mediambientals, socials, etc.

En aquest mateix sentit tindriem, en tercer lloc, la relació públic-privat. Particularment pel cas de les ciutats nord-americanes, l'èmfasi en el desenvolupament econòmic reforça el poder del sector privat, ja que és l'únic amb uns recursos d'inversió mòbils. Traslladat a la lògica dels 'partenariats públic-privat', podria resultar que les polítiques públiques presentin un biaix cap a les demandes del sector privat.

En quart lloc, trobem l'element de les relacions intergovernamentals, on destaquen especialment els processos de descentralització de funcions i responsabilitats cap a unitats regionals i locals. D'una banda, aquests processos permeten a les ciutats i regions fer avaluacions i posar en marxa polítiques més ajustades a les seves problemàtiques i necessitats, però també les exposa a un entorn competitiu, i que pot derivar en els problemes de baix sectorial que hem comentat en apartats anteriors. En el context de la globalització, les ciutats i regions, lluny de ser independents, el que fan és gestionar diverses formes d'interdependència.

Lideratge

El lideratge és un factor important en la configuració de coalicions de desenvolupament, proporcionant els elements de discurs en construir la ciutat o regió imaginada, així com el marc en el qual es desenvolupa l'espai de referència en relació amb el qual es debaten i defineixen les diferents alternatives de polítiques públiques.

Composició Social

La representació dels agents socials, i en particular els del món empresarial i sindical, tenen un efecte cabdal en l'estratègia de la coalició de desenvolupament, i, en aquest sentit, la configuració particular d'aquest teixit associatiu determinarà el tipus de coalició que es pugui formar així com les seves prioritats i resultats. El denominat nou regionalisme ofereix diversos exemples de diferents tipus de cooperació entre el món empresarial i sindical, com ara Escòcia, Rin del Nord-Westphalia, Baden-Württemberg o Catalunya.

Dimensió Externa

El context en què es mouen aquest tipus d'iniciatives, o, en un context més ampli, el denominat 'nou regionalisme' no se circumscriu tan sols als estats-nació tradicionals, sinó als mercats continentals i internacionals, i a les noves institucions transnacionals. En conseqüència, les regions han desenvolupat estratègies de projecció internacional, a la recerca tant d'inversions, nous mercats, intercanvi i transferència tecnològica o aliances amb altres regions.

3. UN NOU NIVELL DE L'ACCIÓ PÚBLICA

En els darrers anys han reemergit nous marcs territorials d'acció per sota els estats, sovint lligats a iniciatives transnacionals de programes europeus, com ara l'INTERREG, i han generat també un cert nivell de debat al voltant de la idea del 'nou regionalisme', que es pot contextualitzar en diversos elements: la crisi del model estatal de gestió territorial i de desenvolupament econòmic vigents des de la Segona Guerra Mundial, el seguit d'efectes que podem atribuir als processos de globalització, l'aparició de noves formes de sistemes de producció de base territorial, la reemergència del regionalisme cultural i les nacions sense estat, i els efectes de l'estructura institucional a causa de la regionalització de molts estats.

Durant més de cent anys, el context de la política i les polítiques regionals ha estat el dels estats-nació tradicionals, i les regions com a tals han estat més l'objecte que no pas el subjecte de les polítiques públiques. Fins i tot, en el període que ve just darrere la Segona Guerra Mundial, el regionalisme era concebut sovint com a regressiu i endarrerit, i per aquest motiu molts dels qui volien desenvolupar un vessant més progressista i modernitzador ho havien de fer des de posicions com l'europeisme o el neomarxisme. En aquest període, el principal vehicle per al desenvolupament era la industrialització dels territoris, i les polítiques s'orientaven en aquest sentit a aconseguir implantar indústries en aquelles zones poc desenvolupades o en declivi econòmic. Més endavant varen aparèixer conceptes com el dels pols de desenvolupament, que es traduïen en inversions localitzades estratègicament que podien atreure altres activitats complementàries.

Aquest tipus d'aproximacions partien, si més no implícitament, d'una premissa; donades les estructures de costos i infraestructures necessàries, gairebé qualsevol regió podia estar en condicions d'inserir-se adequadament en les economies 'nacionals', és a dir, el territori es considerava culturalment neutre. Els resultats d'aquest tipus de polítiques varen ser molt variats, però s'hi poden emmarcar agències de desenvolupament regionals com la DATAR francesa. Les polítiques derivades d'aquest model s'acostumen a caracteritzar per estar basades en la integració en el mercat nacional, ser de caire centralitzat, amb una visió de dalt cap a baix (top-down) i més aviat despolititzades, en forma sovint d'agències de desenvolupament regional de nivell tècnic i amb un pes específic important de

l'aspecte econòmic en la concepció del desenvolupament. En molts casos, amb aquesta formulació estrictament en termes tècnics, i principalment econòmics, es pretenia desactivar una possible articulació política, però cap als anys vuitanta es va fer evident la impossibilitat d'integrar la perspectiva de baix cap a dalt (bottom-up) amb la de dalt cap a baix (top-down). Tanmateix, però, no es pot afirmar que les polítiques regionals tradicionals fossin un fracàs complet, ni que part de les seves limitacions no provinguessin d'altres elements, com de les progressives dificultats que van anar trobant els estats per tal de gestionar l'economia en un context progressivament més globalitzat. En aquest sentit també podem trobar el fet que la regulació de les polítiques regionals definida des de la Unió Europea contribuís a generar una visió en la qual les regions deixaven de ser peces complementàries d'un sistema de producció nacional, i passaven a ser, sota la idea de la competitivitat regional, uns actors que busquen posicionar-se en els mercats europeu i internacional. Aquestes qüestions es poden articular en dos grans temàtiques de discussió: el debat sobre la globalització i el nou paradigma sobre el desenvolupament regional.

4. EL DEBAT DE LA GLOBALITZACIÓ

La globalització és un d'aquells conceptes generals que s'han difós i s'han fet servir per tants aspectes de la realitat social que ha acabat perdent bona part de la seva capacitat explicativa. Tanmateix, la globalització es pot entendre més aviat com un conjunt de processos diferents, que poden estar vinculats entre ells tot i que les relacions que s'hi estableixen no són sempre òbvies. Així, la globalització econòmica és una de les seves dimensions més importants, amb uns fluxos d'intercanvi comercial creixent que dificulten cada cop més l'establiment de polítiques proteccionistes. També la creixent mobilitat dels capitals, procés en el qual juga un paper rellevant l'emergència d'empreses transnacionals, ha minvat la capacitat de control de les polítiques monetàries per part dels governs estatals, fent-los a més competir per les inversions i les tecnologies provinents d'aquestes grans multinacionals.

Una segona dimensió important de la globalització és la revolució en les comunicacions, que ha dut a parlar de l'evolució cap a les societats de la informació. Les tecnologies de la informació són, per la seva naturalesa, difícils de regular des de la perspectiva dels estats, i aquest caràcter permet crear noves formes de participació, i noves comunitats. Així, també pot permetre un major pluralisme cultural, ja que els costos de comunicació són menors, però de fet el major efecte de la globalització és la uniformització cultural, l'atomització i l'individualisme.

La globalització també té una dimensió política, amb l'emergència de moviments socials globals dedicats a temes com el medi ambient, la justícia social, els drets de poblacions autòctones, etc., sovint genèricament en contra de la globalització, si més no en tant que suposa la preeminència del mercat i dels interessos de les grans corporacions. Institucionalment, la globalització ha pres la forma d'organitzacions internacionals compromeses amb la liberalització del comerç internacional, però també amb les seves conseqüències socials i ambientals. En el context europeu ha pres la forma d'un entramat d'organitzacions que abasten àmbits diversos com l'economia, la defensa, els drets humans, el medi ambient, etc. Al bell mig hi trobem la Unió Europea, respecte a la qual existeixen diverses interpretacions, des d'aquelles que la consideren una expressió més de la globalització, fins a aquelles, més habituals, que tenen en compte la seva dimensió de pro-

jecte polític, creant un nou espai polític peculiar, que no és un estat en formació, però que tampoc és un simple règim intergovernamental.

De tot plegat, el que es pot deduir és que els estats continuen sent un element clau en la regulació social, econòmica i política, si bé es troben immersos en un procés de transformació que afecta la seva capacitat per definir el territori i gestionar la seva economia. Això ha creat un context en el qual es poden mobilitzar noves formes de regionalisme subestatal. Els canvis recents no han doncs, destruït l'estat ni la seva autoritat, sinó que més aviat han conduït cap a una certa desagregació de les seves funcions.

5. EL NOU PARADIGMA DE DESENVOLUPAMENT REGIONAL

Com apuntàvem, aquest paradigma suposa entendre les regions com a subjecte més que no pas com a objecte de les polítiques públiques i l'acció política. Això implica també que el territori es concep com quelcom més que el simple escenari on s'executen un seguit de polítiques, que en aquest context, lluny de la 'fi del territori', ens trobem que aquests canvis també reterritorialitzen les identitats i la vida social, i que donen lloc a noves formes d'acció col·lectiva. Aquesta reemergència del territori representa un retorn al concepte de Marshall sobre les regions industrials angleses del segle XIX, segons el qual els districtes industrials eren espais de producció especialitzada en els quals coincidien empreses complementàries a causa de la seva mútua dependència com a proveïdors i consumidors. Marshall va identificar també un atribut intangible en la localització d'aquestes regions, com si hi hagués 'quelcom en l'ambient': els territoris, com a espais de xarxes d'institucions i de coneixement, construeixen el mercat de forma molt particular, de forma que no són intercanviables com a localitzacions de producció, malgrat que les estructures de costos es puguin alterar a través de polítiques estatals de subsidi o d'inversió en infraestructures. Aquest escepticisme respecte a la intervenció estatal de base keynesiana en el territori, però també respecte les teories ricardianes de l'equilibri econòmic, dibuixen unes regions que competeixen en el mercat global sense el paraigua de l'estat-nació tradicional, i estableixen un lligam dels nous paradigmes de desenvolupament regional amb el debat sobre la globalització.

El paradigma del desenvolupament regional no és, però, una escola teòrica homogènia, sinó que es posa l'èmfasi en diferents aspectes, sigui en la importància dels costos de transacció en la formació de l'acció col·lectiva, en la contextualització dels sistemes de producció regional en processos històrics i socials, o en el paper de les institucions com a terreny de joc, particularment pel que faria a associacions i xarxes. Allò que permet parlar d'un paradigma són una sèrie de supòsits de partida, alguns dels quals ja hem anat veient: el mercat és una construcció social vinculada als espais territorials, els quals són més que una simple localització d'activitats, comprenent tot un seguit de relacions socials i econòmiques, convencions, cultura, que constitueixen la peculiaritat de cada indret. Les dependències mercantilitzades, bàsiques per a les transaccions econòmiques, es complementen amb les dependències no mercantilitzades, que apareixen en la interacció espontània entre empreses i individus, generant patrons de competició i col·laboració en diferents formes. Els territoris, concebuts doncs com un sistema productiu en ell mateix, capaç

no només d'explotar noves situacions, sinó d'innovar i aprendre.

Aquest nou paradigma ha tingut força impacte arreu d'Europa i a la mateixa Comissió Europea. Moltes polítiques s'han descentralitzat al nivell regional i local, i alhora s'han europeïtzat. Les causes obeeixen tant a qüestions d'eficiència i funcionalitat com a factors polítics i a tendències institucionals presents en els estats-nació. Es fa un èmfasi molt fort en els aspectes institucionals, i menys en canvi en les inversions en infraestructures i grans serveis. La inversió clau és en el capital humà, i la recerca i el desenvolupament, conjuntament amb la transferència tecnològica, són elements clau per al creixement i la capacitat d'adaptació. Existeix també un èmfasi nou en la capacitat de creixement endogen i en el paper que han de jugar els emprenedors. La planificació de gran abast i les grans polítiques d'intervenció se substitueixen per 'conduir' el desenvolupament o realitzar intervencions selectives. En definitiva, la regió entesa no com a part d'economies nacionals integrades sinó com a competidores en el mercat europeu i global, idees que han anat expandint-se durant els anys noranta des dels àmbits acadèmics cap als àmbits de govern.

6. MODELS DE CREIXEMENT

Per a aquest nou paradigma del desenvolupament regional, amb el rerefons de les coalicions de desenvolupament competitiu, podem dibuixar quatre models teòrics de creixement.

Un model de creixement de baix cost, en el qual una regió competeix amb salaris baixos, baixos nivells de sindicalització, escassa regulació mediambiental, i una actitud oberta a les demandes dels inversors estrangers.

Un model de creixement que es podria anomenar d'alt cost, en el qual es produeix un esforç cap a una producció de molta qualitat i alt valor afegit, que requereix fortes inversions en infraestructures, formació, recerca i transferència tecnològica, així com una regulació mediambiental atractiva per atreure empreses netes i treballadors qualificats. Aquest model no implica necessàriament, però, polítiques d'inclusió social o redistributives.

Un tercer model de creixement, més explícitament redistributiu i inclusiu que l'anterior, tot i que això signifiqui renunciar a certs tipus o nivells de creixement. Comparteix la visió que certs béns públics són necessaris, però també els considera valuosos en ells mateixos, més enllà de la seva estricta dimensió com a factors de producció.

Un quart model, anomenat de construcció nacional (nation-building), compatible amb els anteriors, en què l'objectiu del lideratge polític és construir una nació sense estat, tingui o no ambicions d'assolir un estat propi. En aquest model hi ha un èmfasi especial a millorar l'autonomia regional, a integrar la regió en els circuits internacionals i en la valorització dels seus trets culturals i lingüístics distintius. Aquest model pot tenir punts de complementaritat, tot i que també de tensió amb el segon i tercer model; així, tendeix a ser socialment inclusiu amb una voluntat de transversalitat interclassista.

7. CULTURA I PROJECTES DE DESENVOLUPAMENT

La transformació de l'estat, el procés de reestructuració funcional, l'emergència de les regions culturals, i la reestructuració dels governs són components del nou regionalisme, que, en cada cas, prendrà respostes específiques, però al voltant dels mateixos elements.

Una regió és un sistema de regulació social i d'acció col·lectiva, construïda per actors polítics i socials en contextos donats, reflectint l'equilibri de les formes socials i econòmiques, i oberta al canvi.

En un món en procés de globalització i en una Europa en procés d'integració, una premissa bàsica és que mantenir una cultura diferenciada requereix prosperitat econòmica, tot i que la manera com els dos objectius es reforcen l'un a l'altre no és gens clara. Una cosa semblant succeeix amb l'autonomia regional, que significa quelcom més que disposar d'una sèrie de poders i competències formals descentralitzats des del govern central. Requereix l'habilitat de definir un projecte diferenciat i inserir la regió en noves xarxes de definició de polítiques abastant tant allò públic i privat com superant les fronteres dels estats.

Aquestes orientacions de polítiques es poden interpretar i explicar en termes de les coalicions de desenvolupament que es formen i en els tipus de lideratge social i polític presents en cada context.

Tot i que la situació econòmica i la ubicació geopolítica són factors a tenir en compte, la construcció política i social de la regió i la seva mobilització al voltant d'un projecte de desenvolupament pot tenir més potencial explicatiu, especialment si tenim en compte el paper que juga la cultura com a factor de construcció dels sistemes socials. La cultura aquí s'entén no en un sentit primordialista o essencialista, sinó en un pla simbòlic en el qual un territori pot dotar-se de sentit, d'un conjunt de valors als quals els diferents actors poden subscriure's. Sota aquesta forma, la cultura és quelcom obert al canvi i al desenvolupament, que afecta el comportament però que també hi interactua i es redefineix amb aquest. Forma un conjunt d'imatges de la societat, a través de les quals aquesta

s'examina críticament i manté un debat sostingut sobre el seu passat, present i futur comú. En aquest sentit ampli la cultura apunta cap a un marc comú de referència, a una concepció de la pertinença (membership) a la societat que pot sustentar un projecte comú, però també admet interpretacions més estrictament funcionals, per exemple com a conjunt de sistemes de referència per a la definició de polítiques públiques.

8. CONCLUSIONS

Dels dos conceptes genèrics que s'han presentat, és a dir, les coalicions de desenvolupament i el nou regionalisme, es poden extreure algunes idees clau:

- Una identitat territorial comuna i un conjunt de concepcions poden facilitar coalicions de desenvolupament transversals, i la recerca de polítiques amb resultats de suma positiva, tot reconciliant la competitivitat amb la solidaritat social i encoratjant la producció de béns públics. Com apuntàvem anteriorment, aquest model no està exempt de matissos i de tensions, com ara la que s'estableix entre el binomi localisme-cosmopolitisme.
- La construcció institucional (institution-building) és un element clau en el model de desenvolupament regional. Els poders i competències formals són fonamentals, però també ho és la manera com treballen les institucions, la seva legitimitat davant els ciutadans i organitzacions, el seu èxit per fer que el marc de referència regional sigui rellevant i per l'habilitat de posicionar-se en el centre de xarxes emergents de desenvolupament econòmic.
- Les regions, com a nivell de govern intermedi entre els estats i el nivell local presenten característiques distintives. No disposen dels recursos macro-polítics ni coercitius dels estats, i les seves competències legislatives i administratives varien molt d'un cas a un altre. Per altra banda, no acostumen a tenir un rol centrat exclusivament en la prestació de serveis, com és el cas dels governs locals. Per aquests motius, les seves possibilitats depenen més aviat de la capacitat de guiatge i de concertació d'altres actors, i requereix flexibilitat i innovació més que no pas rutina burocràtica. Per aquest motiu trobem que termes com ara governança o xarxes de polítiques (policy-networks) s'apliquen bé a les seves realitats millor que altres paradigmes més tradicionals.
- En la mesura en què les regions no són sistemes tancats en ells mateixos, però es troben emmarcats en un estat i en la Unió

Europea, la dimensió externa de la construcció regional és fonamental, de manera que també puguin esdevenir actors rellevants en contextos i espais més amplis.

- Els efectes de la Unió Europea són similars als de la globalització, però cal tenir en compte que el projecte europeu suposa també la integració en un sistema polític amb els seus propis sistemes de decisió. Aquest fet implica, d'una banda, que les polítiques europees poden estimular la mobilització regional, però per una altra banda també poden introduir tendències que afectin negativament les cultures minoritàries, tot apuntant cap a la seva homogeneïtzació.

Documents de Prospectiva i Estratègia

Prospectiva i Estratègia

Generalitat
de Catalunya